

10. ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» У 5–6 КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Масол Людмила Михайлівна

Перехід у базовій середній освіті на засади концепції Нової української школи, спрямованої на розвиток ключових і предметних компетенцій, становлення людини-патріота, здатної до творчого самовираження у різних формах культури, передбачає істотне оновлення змісту і формату програмного забезпечення, модернізації методики викладання та оцінювання освітніх результатів учнів з мистецтва. У наших теоретичних працях розроблено концептуальні основи дидактичної інтеграції в мистецькій освітній галузі, опубліковано посібники з методики навчання учнів у 1–2 та 3–4 класах Нової української школи (2019, 2020), висвітлено використання художньо-педагогічних технологій в основній школі в єдності навчання і виховання¹. Проте методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 5–6 класах потребує детальнішої розробки з огляду на специфіку адаптаційного періоду переходу від початкової до базової освіти з певною конкретизацією кожного з цих класів. Тому акцентуємо увагу на виокремленні загальних принципів авторської методики навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 5–6 класах НУШ та їх репрезентації у Модельній навчальній програмі, підручниках для 5 і 6 класів^{2,3}, робочих зошитах-альбомах до них^{4,5}.

Модельна програма інтегрованого курсу «Мистецтво» для 5–6 класів (автори: Л. Масол, О. Проціна), затверджена і рекомендована МОН України на початку 2022/2023 навчального року [8], побудована на засадах компетентнісного, інтегративного, особистісно орієнтованого, діяльнісного та культурологічного підходів, які зумовлюють застосування широкої палітри методичного інструментарію вчителя.

Зміст програми «Мистецтво» ґрунтується на нашій авторській концепції поліцентричної інтеграції, яка охоплює всю вертикаль шкільної освіти та передбачає включення різних видів мистецтва при домінантності музичного та образотворчого компонентів інтегрованого курсу. Поліцентрична інтеграція передбачає поєднання елементів різних видів мистецтва в єдиний тематичний цикл на основі певної художньо-дидактичної суперпозиції, що здатна інтегрувати окремі одиниці змісту. У початкових класах це відбувається на основі спільного художньо-світоглядного тематизму, що відображає світ природи, людини, культури в мистецтві, а також з орієнтацією на універсальні категорії «абетки мистецтв»: «ритм», «форма», «композиція» тощо.

У 5 класі, коли здійснюється поступовий перехід від початкової до базової освіти, універсальною суперпозицією інтеграції змісту стає поняття «види і мова мистецтв». Цей зміст розкривається на матеріалі музики, хореографії, графіки, живопису, скульптури, архітектури, театру, цирку, кіно, дизайну, також через їхню взаємодію.

Для 6 класу універсальною суперпозицією інтеграції змісту обрано категорію «жанри мистецтва», що розглядається через специфіку жанрів музики, хореографії, графіки, живопису, скульптури, кінематографа тощо, а також явища взаємопроникнення жанрів (жанри-гібриди). Так у програму закладається основа для подальшого опанування учнями стилів мистецтва (наступної суперпозиції) і мистецтва культурних регіонів світу (підсумково-узагальнююча суперпозиція). У нашій концепції

1 Масол Л.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання. Метод. посібник. Х., 2015. 178 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309575.pdf>

2 Масол Л.М. Мистецтво. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: ВД «Освіта», 2022, 240 с. URL: <https://www.yakistosviti.com.ua/uk/Mistetstvo-2021#calameo-1>

3 Масол Л.М. Мистецтво. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: ВД «Освіта», 2023, 256 с. URL: <https://www.yakistosviti.com.ua/uk/Mistetstvo-2021#calameo-2>

4 Масол Л.М., Власова В.Г. Мистецтво. Робочий зошит-альбом. 6 клас. Київ: ВД «Освіта», 2023, 56 с.

5 Масол Л.М., Калініченко О.В. Мистецтво. Робочий зошит-альбом. 5 клас. Київ: ВД «Освіта», 2022, 64 с.

інтеграції акцентовано не фактаж (персоналії митців і художні твори, вибір яких стає виключно прерогативою вчителів), а фундаментальні мистецько-культурологічні категорії.

Зміст модельної програми побудований із застосуванням тематичних модулів, що оптимізує освітній процес, робить його систематизованим і водночас гнучким для багатоваріантної творчості вчителів. Особливо це важливо з огляду на вибір закладом освіти навчального навантаження, як правило, мінімального (1 год на тиждень) чи рекомендованого (2 год). Система розроблених тематичних модулів інтегрованого курсу «Мистецтво є варіативною складовою і враховує сучасні реалії педагогічної практики: переважна більшість учителів мають фахову підготовку тільки з одного виду мистецтва».

Домінантні модулі (музичне мистецтво та образотворче мистецтво), звісно, потребують більше навчального часу, інші можуть інтегруватися в домінуючі або опановуватися оглядово (наприклад, фотомистецтво чи цирк), у пізнавальному, а не практикоорієнтованому контексті (хореографія або екранні мистецтва).

Учитель має побудувати зручну для нього логіку власної робочої програми на основі модельної, змінюючи, за потреби, послідовність і обсяг зазначених тем з урахуванням можливостей конкретного закладу освіти, умов очного, дистанційного чи мішаного навчання, синхронного або асинхронного режимів. Отже, забезпечується академічна свобода вчителя, на яку націлює Нова українська школа. Утім на потребу вчителів, яким виявилось доволі складно самостійно скласти робочі програми, нами було розроблено орієнтовні варіанти-зразки з розподілом навчального навантаження для викладання одним або двома фахівцями.

Матеріал програми й підручників об'єднано в 2 розділи, адже саме така структура видається логічною для проведення підсумкового оцінювання наприкінці кожного з двох семестрів. Тематичне оцінювання вчитель здійснює довільно, зокрема з використанням резерву годин (приміром, наприкінці чверті).

Загальна тематична структура програми у 5–6 класах

Назва теми	Кількість годин	
	мінімальне навантаження	рекомендоване навантаження
Тема року 5 класу: Види і мова мистецтва	35	70
Розділ I. Народне і професійне мистецтво	16	32
Розділ II. Взаємодія і синтез мистецтв	19	38
Тема року 6 класу: Жанри мистецтва	35	70
Розділ I. Образ людини в мистецьких жанрах	16	32
Розділ II. Образи природи в мистецьких жанрах	19	38

Зміст модулів програми деталізовано нами в орієнтовному календарно-тематичному плануванні уроків мистецтва з урахуванням структури підручників (розміщено на сайті Українського проєкту «Якість освіти» <https://yakistosviti.com.ua/>).

Зміст усіх зінтегрованих модулів програми в підручниках розділено на два паралельні блоки (компонент музичного мистецтва виділено фіолетовим кольором, а компонент образотворчого мистецтва – бірюзовим). Організаційно так зручно вчителям, які працюють у парі відносно автономно, але водночас колегіально узгоджено.

Як свідчать опитування вчителів, доволі складним для деяких із них виявилось завдання формулювати у календарних планах мету і конкретні очікувані результати до кожного уроку з огляду на компетентнісний підхід. У Державному стандарті загальної середньої освіти для мистецької освітньої галузі визначені чотири групи вимог щодо базових знань і компетентнісного потенціалу (Додаток 19), а також 11 ключових компетенцій, які мають реалізуватися через наскрізні вміння. Враховуючи значний обсяг усіх цих вимог і наявний мінімум часу на досягнення відповідних результатів, а також об'єктивну складність персоніфікованого їх відстеження й діагностування у кожного учня (ще й за умов відсутності контрольних і письмових робіт), вважаємо доцільним застосовувати лаконічніший алгоритм оцінювання освітніх результатів учнів з мистецтва, який складається з основних складових компетентності: інформаційний (пізнавальний), операційний (діяльнісний), аксіологічний (ціннісний). До них інтегруються ключові компетентності й наскрізні вміння, які мають пронизувати мистецькі знання, вміння і ставлення. Констатуємо, що увиразнення у програмі питань ціннісного значення як інструменту естетичного і морально-патріотичного виховання оптимізує методику навчання, допомагає досягати важливої складової програмої мети – усвідомлення учнями власної національної ідентичності в міжкультурній про єдність навчання і виховання було обґрунтовано нами при розробці художньо-педагогічних технологій¹ і застосовано при розробці Конструктора уроків, який структуровано за однаковою структурою. Зміст і види діяльності учнів, визначені у модельній програмі орієнтовно, конкретизуються у п'яти розділах, спільних для обох компонентів, а саме:

1. Емоційне налаштування, актуалізація набутих знань.
2. Сприйняття та інтерпретація творів мистецтва.
3. Практична творча діяльність.
4. Узагальнення. Рефлексія. Оцінювання.
5. У вільний час.

У такий спосіб художньо-педагогічна драматургія уроку розгортається «покроково»: вступ або інтродукція (повідомлення теми) – зав'язка (постановка проблеми) – розвиток (виклад теми) – кульмінація (вирішення проблеми) – завершення (висновок). Набір цих традиційних етапів, безперечно, не означає однакової організації всіх типів уроків мистецтва, адже кожний із них має свою специфіку, яка залежить від складності й обсягу теми, методичного інструментарію – методів, прийомів, засобів, технологій, завдань, ігор. Оптимізовані в конструкторі доміанти змісту і методики є орієнтирами для педагогічної творчості вчителя, на основі яких він може конструювати і втілювати на практиці різні власні моделі уроків мистецтва.

До основних принципів авторської методики навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» відносимо такі:

1. Компаративність викладу навчального художнього матеріалу, що передбачає застосування порівнянь: різних видів мистецтва – вітчизняного і зарубіжного, творів минулого і сучасності, традицій і новаторства тощо.
2. Варіативність змісту, методів, практичних і творчих завдань, видів діяльності учнів.

¹ Масол Л.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання. Метод. посібник. Х., 2015. 178 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309575.pdf>

3. Гейміфікація, яку можна тлумачити через вислів «граючись, навчаємось» і яка спрямована на підвищення мотивації учнів до навчання, що передбачає використання на уроках інсценізацій і театралізацій, дидактичних ігор – вікторин, ребусів, кросвордів, лабіринтів, плутанок тощо.

4. Мистецька грамотність – музична, візуальна, хореографічна, театральна, екранна тощо.

5. Єдність мистецької освіти і самоосвіти учнів, що забезпечується організацією регулярного медіапошуку, виконанням індивідуальних і групових мистецьких проєктів, проведенням самостійних досліджень та експериментів.

Ці принципи з наведеного переліку представимо в лаконічних характеристиках і на конкретних прикладах.

Компаративність. Під час опанування художньо-дидактичного матеріалу з певної теми інтегрованого курсу учень сприймає не один, а кілька потоків семіотично неоднорідної інформації – вербальної, візуальної, аудіальної, анімаційної. Активізуються міжсенсорні емоційно-образні асоціації учнів, що сприяє кращому розумінню мови різних видів мистецтва, адже стимулює механізм умовно-адекватних перекладів мови одного мистецтва на мову іншого. Відбувається своєрідна «креолізація» навчальних текстів, фактура яких складається з частин, що належать до різних знакових систем (вербальної і невербальної, зазвичай візуальної або ін.).

Основою інтегративних художньо-педагогічних технологій і відповідних методів навчання є компаративний аналіз (від лат. *comparativus* – «порівняльний»), який широко застосовується у лінгвістиці під час вивчення споріднених мовних елементів і виявлення кореляцій між ними.

Дидактичний інструментарій компаративістики ґрунтується на методах і прийомах порівняння (встановлювання подібності й відмінності між різними творами мистецтва чи художніми явищами) і аналогії (пошуку часткової схожості між творами мистецтва чи художніми явищами).

Приклади рідних типів порівнянь, зіставлень, аналогій

1) різні виконавські інтерпретації одного музичного твору:

- українська народна пісня «Щедрик» в обробці М. Леонтовича у виконанні дитячої хорової капели «Дударик» із симфонічним оркестром під керівництвом О. Линів, різними мовами, зокрема японською в аніме (5 кл.);
- пісня «Ой у лузі червона калина» в найрізноманітніших інтерпретаціях вітчизняними (А. Хливнюк) та зарубіжними виконавцями, гуртами, хорами, зокрема з хроніко-документальним відеоконтекстом (5 кл.);
- «Мелодія» М. Скорика у виконанні автора на фортепіано та інших інструментах, зокрема гітарі й електрогітарі, у 5 класі, а також цей твір у вигляді вокалізу Злати Огневич з ансамблем бандуристів (6 кл.);
- українська народна жартівлива пісня «Із сиром пироги» у виконанні хору а капела та чоловічого тріо з ансамблем бандуристів;
- українська народна пісня «Думи мої, думи мої» на слова Т. Шевченка у виконанні кобзаря та в інтерпретації сучасних естрадних співаків (А. Пивоваров, Н. Дорофєєва та ін.)
- пісня «Україна» Т. Петриненка – спів і слухання в аранжуванні для віртуальних хорів, цифрового запису (6 кл.);
- серенада Ф. Шуберта німецькою мовою соло сопрано та в інструментальному варіанті (фортепіано) (6 кл.);
- державний гімн України у виконанні підлітків на різних інструментах (віолончелі, скрипці, кларнеті, сопілці, бандурі, саксофоні) та дитячого вокального ансамблю з руховою інсценізацією та супроводом рок-гурту (6 кл.);
- «Алілуя» з ораторії Г.-Ф. Генделя, хор а капела П. Янчака, твір Л. Коена у дитячому виконанні (6 кл.);
- «Турецьке рондо» В.А. Моцарта для фортепіано і джазова Фантазія на тему Моцарта Фазиля Сейя (6 кл.).

2) твори різних митців, присвячені одній або схожій темі:

- у темі «Види графіки» учні отримують завдання проаналізувати обкладинки до літературного твору «Пеппі Довгопанчоха» трьох різних українських художників-ілюстраторів;

Ілюстратор
А. Джанікян

Ілюстраторка
В. Ковальчук

Ілюстратор
Л. Кириленко

- зразки творів «Таємна вечера» Л. да Вінчі (фреска), П. Веронезе і С. Далі (картини), І. Кондзелевича (ікона), які розкривають тему «Релігійний жанр в образотворчому мистецтві» (6 кл.);
- реалістичні пейзажі (К. Моне, О. Шовкуненко, Й. Бокшай, С. Шишко, З. Шолтес, С. Васильківський) та декоративні (В. Зарецький, Г. Клімт, М. Тимченко, О. Кваша, М. Сар'ян, І. Айвазовський) (6 кл.);
- художні та анімаційні фільми про В.-А.Моцарта та однойменна рок-опера / мюзикл, присвячена композитору (6 кл.);

3) зразки жанру в різних видах образотворчого мистецтва:

- портрет, натюрморт, анімалістичний, портретний, історичний, батальний, побутовий жанри у графіці, живописі, скульптурі, декоративному мистецтві, фотографії (6 кл.);
- анімалістика в розписі, витинанці, скульптурі, топіарі, на монетах, марках, гербах (6 кл.).

Ірина Кузьменко. Олені

4) порівняння музичного і візуального компонентів курсу:

- завдання на сприймання музичної форми (схема варіацій) і графічних варіацій П. Пікассо (5 кл.);

Пабло Пікассо. Варіації на тему «Голуб миру»

- спів японської народної пісні «Сакура» і сприймання пейзажів з квітучою сакурою на японській гравюрі та картині (5 кл.);
- музичні портрети Ф. Шопена і Н. Паганіні з «Карнавал» Р. Шумана та живописні портрети цих композиторів художника Е. Делакруа (6 кл.);
- «Замок Шамбор» із хорового концерту Лесі Дичко і архітектура та інтер'єри цього замку на фотоілюстраціях (6 кл.);

- опера Дж. Верді «Битва при Леньяно» і однойменна картина М. д'Адзельо;
 - жанр ноктюрну в інструментальній і оркестровій музиці (Е. Гріг, Ф. Шопен, К. Дебюссі) та картини-ноктюрни Дж. Вістлера, В. ван Гога;
 - елегія для струнного оркестру В. Сильвестрова – картини І. Марчука (6 кл.).
- 5)** порівняння музичного чи образотворчого компонентів курсу з екранним:
- малювання анімалістичної композиції «Пес Патрон – чотирилапий супергерой», виконання однойменної пісні-руханки Н. Савки та перегляд українського мультсеріалу «Пес Патрон» (6 кл.);

- музичні портрети з «Карнавалу тварин» К. Сенс-Санса та анімаційні варіанти цих образів з мультимедійних проєктів – фільму-фантазії (6 кл.);
 - скерцо П. Дюка «Учень чаклуна» і мультфільм «Фантазія» В. Діснея (6 кл.).
- 6)** художні паралелі між українським мистецтвом і культурами різних народів світу:
- тема «Народна іграшка» передбачає ознайомлення зі зразками виробів різних народів: українського (лялька-мотанка, дерев'яні коники), японського (кокеші, самурай), шведського (розписана декоративна конячка Дала, що перетворилася на знаковий національний сувенір), данського (птахи з дерева, які мов би змінюють свій настрій, коли «крутять головою») (5 кл.);
 - тема «Мереживо східних мелодій» репрезентує орнаментику в програмній музиці Р. Шумана «Арабеска» і Лесі Дичко «Українські писанки» (5 кл.);
 - тема «Монументальний живопис» розкривається на зразках фресок, мозаїк і вітражів у вітчизняному і зарубіжному мистецтві (зокрема у соборах України, Греції, Франції, Італії, Канади) (6 кл.).
- 7)** порівняння художніх явищ минулого і сучасності, творів різних епох:

- зразки сакральної архітектури України минулого і сучасності (5 кл.);

*Церква Пресвятої Трійці
(Жовква, Україна)*

*Троїцький собор
(Чернігів, Україна)*

*Собор Воскресіння
Христового (Київ, Україна)*

- сприймання фрагменту індійського танцю з класичного балету Л. Мінкуса «Бадерка» і самостійне дослідження стилізованої східної музики з фільму «Аладдін» для наступного членжу (5 кл.);
- класичні інструменти різних груп і сучасні електронні інструменти (6 кл.)

8) комплексне поєднання кількох видів порівнянь:

- у темі «Тембри інструментів» учні слухають прелюдію К. Дебюссі «Затонулий собор» в оригіналі для фортепіано та в оркестровці Л. Стоковського для симфонічного оркестру; також цей твір із візуальним супроводом, а саме: з проєкцією на екран руїн архітектурної споруди, що ніби постає з хвиль відповідно до змісту старовинної легенди, після чого учні малюють архітектурну композицію в ахроматичній і хроматичній гамі («У сутінках надвечір'я» та «У сонячний день»).

Варіативність. Цей принцип передбачає різні формати, з яких розглянемо ті, що стосуються вибору форм практичної діяльності учнів, адже саме практика дає поштовх і створює умови для творчої самореалізації особистості.

При організації музичної діяльності учнів їм пропонується обрати варіант завдання: вокальна імпровізація інтонацій, мотивів, мелодій, або інструментальна, тобто гра на дитячих або саморобних музичних інструментах соло або в ансамблі.

Інший приклад завдання типового для блоку «Фантазую, експериментую, дію»: добрати музичні твори, що відповідатимуть цирковим номерам: «Витівки фокусника», «Парад тигрів», «Клоун-сурмач», «Джигіти на арені», «Дует пуделів-акробатів», «Космічні гімнасти під куполом» (галоп, коліскова, марш, вальс, полька, гумореска) (5 кл.).

При організації практичної роботи учнів з образотворчого мистецтва у підручнику пропонується на кожний урок 2–3 завдання для вибору учнями з різною диференціацією (за рівнем складності, за тематикою, за різновидами візуального мистецтва, художніх технік і матеріалів).

ПРИКЛАДИ ВАРІАТИВНИХ ЗАВДАНЬ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА:

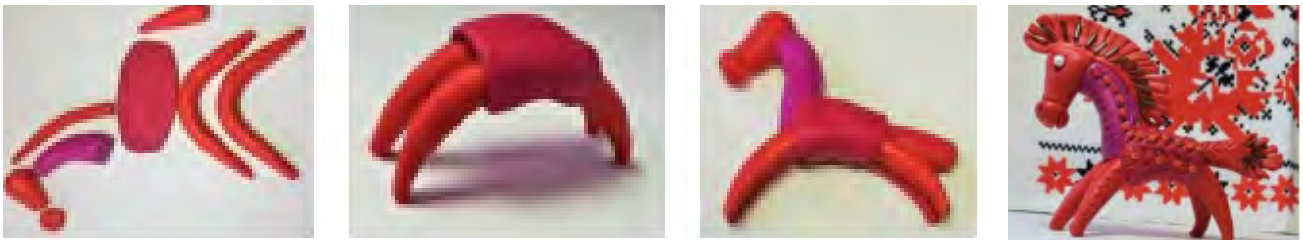
- Намалюй квіткову композицію за традиціями українського народного малярства, використай мотиви петриківського або самчиківського розпису, прийоми стилізації (акварель, гуаш).

- Варіант 1. Виліпи декоративну тарілку (техніка пластилінові джгутики та кульки).

- Варіант 2. Виліпи коника-стрибунця за мотивами української народної іграшки.

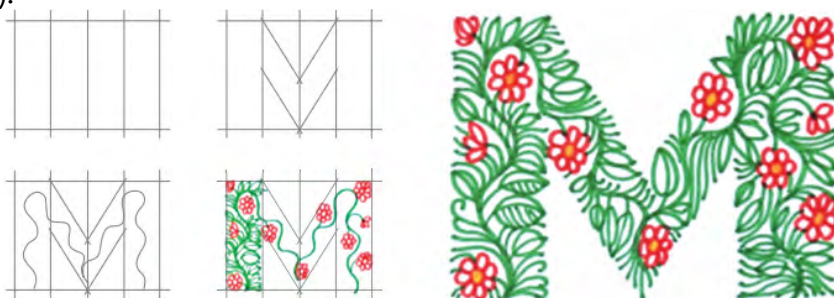
- Варіант 1. Виліпи шахові фігурки «Король і Королева на новорічному карнавалі» (пластилін).
- Варіант 2. Створи рельєф «Містечко майстрів» (пластилін).

- Варіант 1. Намалюй буквицю з інструментів художника або природних форм.

- Варіант 2. Намалюй ініціал свого імені з рослинними або геометричними мотивами (фло-мастери, маркери).

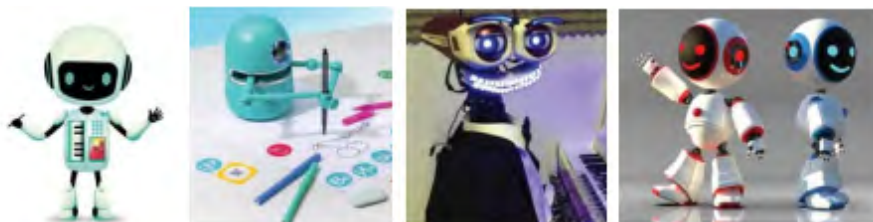
Наступні приклади варіативних практичних завдань з образотворчого мистецтва демонструють орієнтацію навчального процесу на паралельний розвиток мистецьких і ключових компетентностей, у цьому разі – екологічної та фінансової грамотності.

5 клас

- Намалюй стилізованого слоника для екологічної реклами. Пам'ятай, що цей образ – символ збереження природи.

- Вигадай і намалюй власний образ робота Мед-Арта, але попередньо ознайомся з його електронними друзями-митцями.

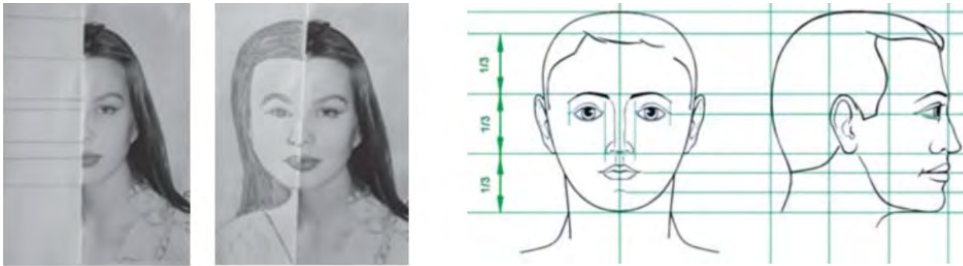

- Попрацюйте разом. Організуйте і проведіть пітчінг. Виберіть окрему групу експертів-інвесторів. Об'єднайтеся в команди, визначте ролі: сценариста, режисера, художника-мультиплікатора і продюсера. Розробіть сценарій майбутнього мультфільму «Планета роботів», образи головних героїв і бюджет фільму. Підготуйте візуальну презентацію (колаж) або комп'ютерну презентацію. Переконливо аргументуйте свою ідею, рекламуюте проєкт.

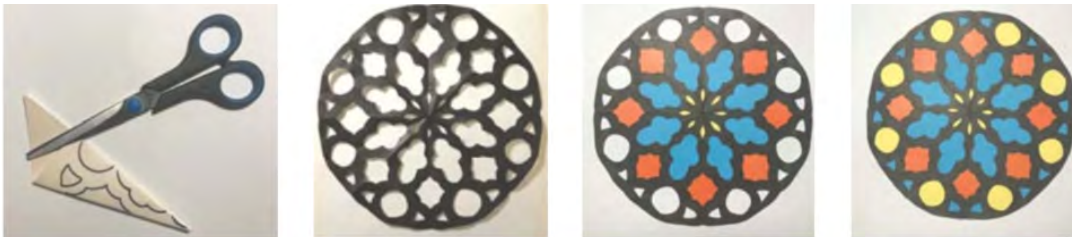

6 клас

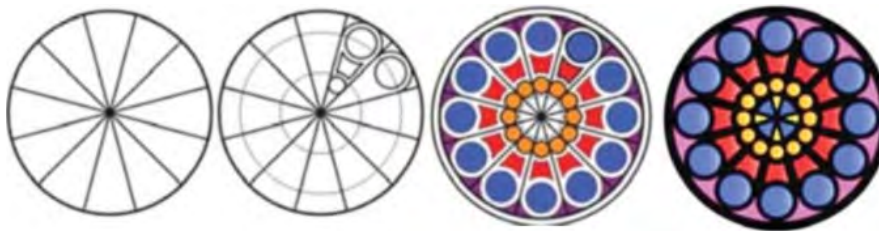
- Варіант 1. Створи селфі в анфас, роздрукуй. Розріж фото навпіл та домалюй автопортрет. Передай свій характер, життєві вподобання. Врахуй пропорції обличчя людини.
- Варіант 2. Потренуйся малювати портрети однокласниць/однокласників у профіль.

- Варіант 1. Створи ескіз вітража-розетки (в техніці paper cut).

- Варіант 2. Створи ескіз вітража-розетки (олівець, акварельні або гуашеві фарби, чорний фломастер).

- Варіант 3. Створи сувенір, імітуючи техніку мозаїки. Наріж «паперову смальту» (5 × 5 мм). Намалюй ескіз візерунка на стаканчику. Наклей «смальту» за формою візерунку.

- Намалюй кілька ескізів, начерків до сюжетної композиції «Несподівана зустріч у парку», у якій поєднай ознаки різних жанрів: побутового, пейзажного, анімалістичного (техніка на вибір).
 - Створи етюд будь-якого предмета з природи, що є в класній кімнаті (гаджет чи книжки на столі, глобус на полиці чи в шафі, горщик із квітами на підвіконні). За бажанням намалюй у гібридному жанрі, поєднуючи з пейзажем за вікном (кольорові олівці).
 - Варіант 1. Намалюй екзотичних тварин в африканському стилі тінга-тінга. Стилізуй тварин за формою і кольором.
 - Варіант 2. Намалюй у реалістичному стилі руду лисицю, стривожену пострілами мисливців (акварель, чорна кулькова ручка).

- Групова робота. Створення серії декоративних панно «Зоопарк» (техніка Tunnel Book – «паперовий тунель» або 3D-аплікація). Стилізація образів тварин в орнаментальній об'ємній рамці.

Гейміфікація. Принципи застосування ігрових технологій розкрито нами детально у методичних посібниках для початкових класів, де гра належить до провідних видів діяльності дітей. Ігрові методи, прийоми, завдання не втрачають актуальності в адаптаційний період навчання у 5–6 класах. Але розважальний аспект поступається місцем дидактичному, хоча обидва залишаються важливими. Новий суттєвий акцент ставимо у цій частині методики на залученні дітей до самостійного створення ігор, організації ігрової діяльності в середовищі однолітків (конкурси, ярмарки, флеш-моби, челенджі та інші активні й інтерактивні формати).

ПРИКЛАДИ ІГРОВИХ ЗАВДАНЬ З РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА.

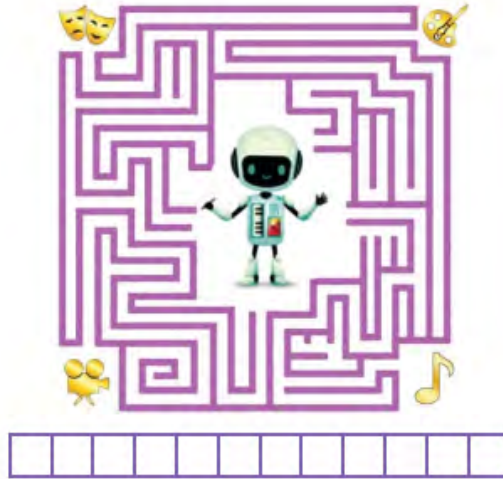
5 клас

- Поширена музично-дидактична гра «Оркестр» і «Диригент». Під маршову музику учні по черзі диригують уявним або реальним дитячим оркестром, показують, як треба виконувати музику (темп, динаміка, характер тощо), коли вступати солістам, окремим партіям.
- Гра-пантоміма «Відгадай персонажа». Перетворись на міма і зімпровізуй німу сценку, зміст якої треба розшифрувати глядачам.
- Проведіть конкурс «Загадковий танець».
- Організуйте шкільний конкурс на кращого барабанщика чи барабанщицю. Придумайте призи переможцям.
- Придумайте разом із однокласниками та однокласницями гру «Музичне доміно», присвячену музичним інструментам зі складу оркестру народного або інших – симфонічного, духового, естрадного (картонні картки або комп'ютерний варіант)

Приклади кросвордів, ребусів та інших ігрових завдань із робочого зошита-альбому для 5 класу.

- Допоможи роботу Мед-Арту пройти лабіринтом і визначити наймолодшу музу.

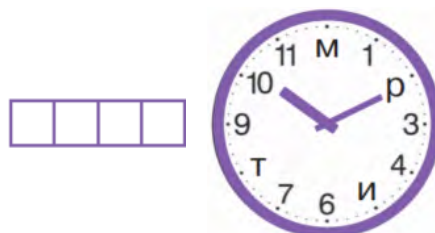
- Розгадай ребус і напиши слово, яке означає фрагмент орнаменту.

- Розгадай ребуси, у яких заховалися музичні слова.

- Рухаючись по літерах за стрілкою годинника, прочитай і запиши елемент музичної мови, найважливіший у творах для духовного оркестру.

**Приклади ігрових завдань
із робочого зошита-альбому для 6 класу**

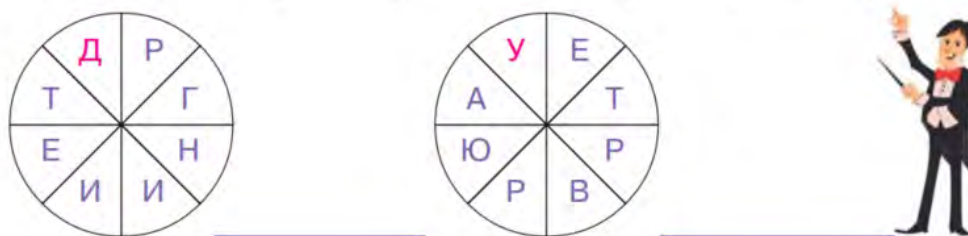
- Склади з літер на малюнку слово, яким характеризують жанр гімну.

- Інтерактивна гра «Оживи скульптуру». Пофантазуй і озвуч діалог хлопчика (х) і дівчинки (д) про черепаху.
- Відгадай ребус і запиши назву хору, що виконує музику за допомогою цифрових технологій.

- Запиши пари протилежно розміщених літер (починай із кольорової і, рухаючись за годинниковою стрілкою, розшифруй слова, що означають: а) людину, яка керує оркестром; б) вступну частину до оперної вистави, яку виконує оркестр.

- Вибери атрибути жіночого і чоловічого костюмів, які входять до бального церемоніалу. Познач.

- Закресли однакові знаки та дізнайся жанр українського анімаційного фільму «Мавка. Лісова пісня».

Мистецька грамотність. Під час навчання в адаптаційний період учні мають пригадати знання з музичної грамоти, які вони здобули у початкових класах, узагальнити, розширити й поглибити їх.

До ядра музичних знань у 5 класі належать елементи мови музики: мелодія, динаміка, темп, тривалості нот і пауз, штрихи (легато, стакато, нот-легато), розміри, нотопис. Наприклад, учні вивчають

значення поняття октава, повторюючи уміння записувати ноти першої октави у 1 чверті (зокрема в грі зі словами, у яких «сховалися» ноти: дорога, помідор, лялька, фара тощо) і у процесі ознайомлення із записом нот другої октави.

$\frac{2}{4} = \frac{2}{4} = | \bullet \bullet |$ $\frac{3}{4} = \frac{3}{4} = | \bullet \bullet \bullet |$ $\frac{4}{4} = \frac{4}{4} = | \bullet \bullet \bullet \bullet |$

Схеми диригування

Пунктирний ритм

<i>піаніссімо</i>	<i>піано</i>	<i>мецо-піано</i>	<i>мецо-форте</i>	<i>форте</i>	<i>фортіссімо</i>
<i>p</i>	<i>p</i>	<i>mp</i>	<i>mf</i>	<i>f</i>	<i>ff</i>
дуже тихо	тихо	помірно тихо	помірно голосно	голосно	дуже голосно

При сприйманні хорової музики і під час хорового співу важливо, щоб діти усвідомлювали принципи розташування хористів і хористок на сцені, розуміли розподіл чоловічих і жіночих голосів за висотою і тембром. Для цього у робочому зошиті-альбомі пропонується виконати спеціальні завдання с.:18).

- Упиши до схеми-сходінки тембри співочих голосів від найнижчих до найвищих.

Аналогічно, тобто за допомогою схеми розташування музикантів-виконавців на сцені, учні опановують явище симфонічного оркестру, з яким вони вже знайомилися у початкових класах, коли вивчали групи й тембри інструментів.

Образотворча грамота репрезентована текстами з основ композиції (зокрема і з прикладами використання у фотомистецтві), світлотіні, кольорознавства (кольорове коло, основні та похідні, теплі і холодні кольори, контрастний і наближений колорит, утворення відтінків кольору способами розбілу, затемнення, додавання до основного інших кольорів), секретами окремих художніх технік.

Набуття знань і вмінь із кольорознавства, світлотіні, композиції доцільно супроводжувати вправами й вільним експериментуванням. Так, перед зображенням об'ємних предметів варто потренуватися у застосування різних способів штрихування (апельсин, м'яч, новорічна кулька). Для навчання основ петриківського розпису, необхідно попередньо навчитися малювати різні елементи (листя, зернятко, колосок, ягідки, квітки, бігунець)

Для опанування театральної грамоти у підручнику значна увага приділена не лише розумінню понять з абетки театру (декорації, костюми, пантоміма, театральна лялька тощо), які учні вже знають з початкових класів, а й сприйманню екстер'єрів та інтер'єрів театральних і циркових споруд з відповідними завданнями для закріплення спеціальної термінології (амфітеатр, фойє, ложа-бенуар тощо). У цьому випадку також методично доречні засоби візуалізації: фото, схеми театральної і циркової зали.

Зал цирку (Львів, Україна), схема залу.

До театральної грамоти належить важливий елемент мови сценічних мистецтв – грим (різновид театального макіяжу), який школярі використовують у своїх театралізованих іграх і під час свят з раннього дитинства. Вони вчаться розрізняти такі види гриму, як живописний (намальований на обличчі) та об'ємний (приклеєні штучні вуса, борода). Ось приміром завдання, що стимулює образне мислення, дитячу уяву і фантазію.

- Прокоментуй образи, створені аквагримом (фарба, що легко змивається): людина-павук, фея, пірат, кішка, тигр.

Також до підручника уведено навчальний матеріал для знайомства учнів з мімікою і жестами, для усвідомлення художньої виразності цих елементів мови театру. Розвитку емоційного інтелекту особистості сприятимуть уміння «читати» прояви міміки на обличчі актора, а потім – у виразах обличчя людей навколо. Для цього зазвичай учителі використовують пантоміму, щоб учні передавали й увиразнювали зміст пісень за допомогою рухів, пластичного інтонування. Використовуючи такі традиційні завдання, ми збагатили їх методами й прийоми емодзі – різновиду візуальних елементів креолізованих текстів. Після ознайомлення з низкою виразних смайликів, частину з яких діти залюбки використовують на смартфонах, у своїх електронних повідомленнях, було запропоновано наступні завдання і вправи:

- Визнач за мімікою і жестами, що означають ці повідомлення. Пофантазуй і придумай свій смайлик із виразною мімікою і жестами.

- Робота в парах. Перетворіть два смайлики на театральних персонажів – веселого Арлекіна і сумного П'єро (фломастери).

- Домалюй характерні риси зовнішності казкового персонажа пальчикової ляльки.

Мальвіна Котигорошко Снігова Королева

У вільний час учням надається можливість потренуватися і зобразити емоції на власному обличчі перед дзеркалом, потім додати відповідні жести: «подив» – підніми брови, «радість» – лагідно посміхнись, «насолода» – посміхнись і зажмурся, «страх» – розшир очі, «жах» – сильно зажмурся.

У 6 класі мистецька грамотність учнів поліпшується насамперед через розуміння ними особливостей широкої палітри жанрів камерної вокальної та інструментальної, хорової та симфонічної музики.

Систематизовано вони знайомляться з жанрами образотворчого мистецтва, а саме: різновидами портретів (індивідуальний, парний і груповий, диптих, автопортрет), реалістичних і декоративних натюрмортів, пейзажів (гірський, сільський, міський, індустріальний, архітектурний, ведута, марина, фантастичний). Також розширюються уявлення про анімалістику в різних видах мистецтва (живопис, графіка, скульптура, декоративне мистецтво). Практико орієнтовані уроки присвячено жанрам документальної, художньої і комерційної фотографії (фоторепортаж, фударт и фудскейп, фотоарт тощо), на прикладах українських і зарубіжних стрічок подано тлумачення популярних у середовищі дітей і підлітків кіножанрів (історичний, пригодницький і музичний фільми, екранізація, фентезі, екшн), зокрема анімаційних.

Узагальнювальне і систематизувальне значення для опанування мистецької грамоти має рубрика «Мистецька скарбничка», в якій подано тлумачення ключових понять до теми кожного уроку. Характерною ознакою авторської методики є подання споріднених термінів у порівняль-

ній таблиці, що вже багато років упроваджується у навчальний процес як один із визначальних елементів інтегрованого навчання мистецтва. У більшості наших методичних посібників такі словники подано у Додатках або висвітлено в окремих параграфах, зокрема й у посібнику для базової школи¹. Ці таблиці на 2–3 і більше різнокольорові колонки охоплюють широке коло термінів, які діти починають вивчати й розуміти під час навчання у початкових класах (ритм, мотив, штрихи тощо). У 5 класі цей перелік розширюється за рахунок нових понять і шляхом додавання складніших тлумачень стосовно інших видів мистецтва (як приміром у слові «імпровізація» для 4 колонок, видів мистецтва) або у вигляді узагальненого тлумачення поняття для всіх мистецтв (як у слові «гармонія»).

Приклади словникових блоків з підручників для 5–6 класів

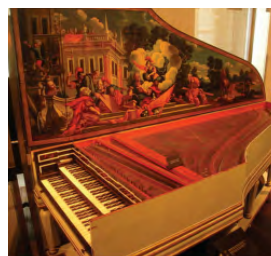
¹ Масол Л.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання. Метод. посібник. Х., 2015. 178 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309575.pdf>

Єдність мистецької освіти і самоосвіти учнів. У процесі навчання мистецтва потрібно стимулювати мотивацію до пізнання і розуміння мистецтва, заохочувати й підтримувати самостійність мислення і практичну художньо-творчу діяльність, що дає змогу учням/ученицям розмежовувати різні позиції щодо інтерпретації творів мистецтва, аргументувати свої судження і виражати власні ставлення у процесі обговорення, дискусій.

Уведення до змісту підручника плаваючої рубрики «Віртуальна екскурсія» має на меті стимулювати учнів до знайомства з музейними колекціями й експонатами, подорожуючи мережею інтернет. П'ятикласникам запропоновано протягом навчального року завітати на сайти й відвідати наступні заклади:

- Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура, яка відома керамічними виробами дивовижної краси;
- Національний музей українського гончарства в Опішні – столиці українського гончарства);
- Державний музей іграшки;
- Музей книги та друкарства України у Національному Києво-Печерському заповіднику;
- Музей музичних інструментів у Брюсселі для знайомства з «родичами-попередниками» фортепіано клавесином і верджіналом.

- Сайт Національного академічного духового оркестру України для ознайомся з відеозаписами виступів кращих духових оркестрів нашої країни, зокрема зразково-показового оркестру Збройних Сил України.

Щоб розширити рамки уроку, спрямувати пізнавальні інтереси учнів і зробити самостійну пошукову роботу систематичною, нами уведено до кожної теми завдання з медіпошуку.

Тематика індивідуальних і групових мистецьких проєктів також стимулює пізнавальну діяльність учнів. Приміром, при вивченні теми «Цирк» колективний пошук рекомендовано здійснювати в групах, кожна з яких обирає одну з орієнтовних запропонованих тем: «Цирк Шапіто», «Цирк-вар'єте», «Цирк на воді», «Цирк на льоду», «Архітектура цирку», «Циркові професії».

Приклади пошукових завдань з музичного і образотворчого мистецтва.

- Досліди, чому іспанська гітара поширилася в усьому світі, а італійська мандоліна майже вийшла з ужитку, порівняй звучання цих інструментів з українською бандурою, створи лепбук «Музичні інструменти народів світу».

- Спробуй зімпровізувати жартівливий фрагмент пісні Карася з опери «Запорожець за Дунаєм» (речитатив або реп).

- Досліди, які орнаменти використовують у вашій родині, поміркуй, що корисного і приємного вони привносять у повсякденне життя Придумай, де ще можна використати орнамент для прикрашання будинку чи квартири, у якій ти живеш, і спробуй це зробити.

- Фантазуй та експериментуй, створюючи скульптурні композиції з природних (шишки, горіхи, жолуді, гілки тощо) та побутових (коробки, фольга, гудзики тощо) матеріалів.

- Досліди, які українські пісні набули поширення під час воєнного стану.

Вагомим чинником збудження пізнавального інтересу учнів є його емоційне забарвлення. У нашому воєнному сьогодні набуває особливої актуальності арт-терапевтичний вплив мистецтва для запобігання депресії, стресу, зняття тривожності, психологічної підтримки дітей. Важливо навчити їх регулювати й коригувати власний емоційний стан за допомогою музики, хореографічних і пластичних етюдів-імпровізацій, через художньо-творчу практику. Доцільно залучати значущі в цьому ракурсі мистецькі твори для сприйняття, що викликають позитивні емоції, світлі почуття, оптимізм і спонукають жити в гармонії з довкіллям. Також доречно виконувати відповідні вправи і завдання.

- Організуй дискусію на тему «Танець очима медиків», аргументуй власну позицію про користь танцю для здоров'я.

- Досліди, як певні тембри в музиці й різні кольори в живописі впливають на твоє емоційне відчуття, настрої. Підсумуй, які емоції вони викликають. Добери кольори для підвищення власної фізичної активності та для емоційного розвантаження.

- Експериментуючи з колоритом, намагайся передати у безпредметних композиціях свої настрої: радість, сум, тривогу, спокій. Як впливає колорит на твій емоційний стан?

- Поцікався, що таке «інтерактивний живопис», рухомими «Магнітними варіаціями художниці Альони Науменко і створи я власні «Кольорові варіації» (з картону) для релаксації, зокрема під музику.

Привертаємо увагу до методів, що збагачують методіку викладання мистецтва і водночас сприяють міжгалузевій інтеграції:

- Досліди, які квіти зазвичай зображують у розписах українські художники та художниці. Дізнайся про них більше під час вивчення курсу «Природничі науки». Створи мінікаталог «Квіти Петриківки», пофантазуй і запропонуй ідеї (ескізи) осучаснення середовища школи елементами петриківського або самчиківського розписів.

Для залучення учнів до планування і регулювання мистецькою самоосвітою на аркушах робочого зошита-альбому нами розміщено наприкінці кожного уроку мінісхему для самооцінювання учнями власних результатів¹, а на останній сторінці «Лист самооцінювання»².

¹ Масол Л.М., Власова В.Г. Мистецтво. Робочий зошит-альбом. 6 клас. К.: ВД «Освіта», 2023, 56 с.

² Масол Л.М. Мистецтво. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: ВД «Освіта», 2023. С. 63. <https://www.yakistosviti.com.ua/uk/Mistetstvo-2021#calameo-2>

Схема самооцінки (в балах і за рівнями)
Самооцінювання результатів навчання з курсу «Мистецтво» (підсумкове)

Оцінка за рівнями досягнення результатів	Початковий	Середній	Достатній	Високий
Оцінка в балах	1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
Словесна (вербальна) оцінка	Здебільшого не виявляю результатів, потребую допомоги	Маю труднощі, досягаю результатів з допомогою педагога	демонструю помітний прогрес, виявляю самостійність	маю значні успіхи, виявляю ініціативність, творчість
1. Пізнаю і розумію мову різних видів мистецтва: – музичного – образотворчого – театрального – екранного				
Здійснюю практичну мистецьку діяльність: – музичну – образотворчу – театральну				
Висловлюю своє ставлення до мистецтва: – музичного – образотворчого – театрального – екранного				
Використовую інформаційне середовище у власній творчості і художній комунікації: – тексти, – ілюстрації, – аудіо-матеріали, – відео				
Загальна (інтегрована) оцінка				

Прикметною ознакою сучасного уроку в Новій українській школі стає його націленість на розвиток наскрізних «м'яких» або «гнучких» навичок (soft skills): уміння працювати з інформацією, аналізувати, синтезувати, узагальнювати, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, ефективно спілкуватися, виявляти ініціативність і генерувати нові ідеї тощо. Втілюючи у методику навчання розроблені принципи, учитель має можливість досягти цієї мети.

Узагальнюючи, зазначимо, що впровадження нової модельної програми інтегрованого курсу «Мистецтво» у 5 класах закладів загальної середньої освіти в контексті вимог Нової української школи зумовило необхідність розробки методики навчання, яка б враховувала принципи компаративності, варіативності, гейміфікації, мистецької грамотності, єдності освіти й самоосвіти. Саме на

цих приципах побудовано модернізований підручник «Мистецтво» і Робочий-зошит-альбом для 5 класу, які спрямовують навчальний процес на ефективний розвиток усіх основних компонентів компетентності учнів – пізнавального, діяльнісного і ціннісного, а також забезпечує виконання інших завдань, визначених у модельній навчальній програмі й досягнення освітніх результатів відповідно до вимог Державного стандарту.

Подальшого дослідження потребує проблема оцінювання освітніх результатів учнів, зокрема розробка інструментарію діагностування вчителем показників предметних і ключових компетентностей та їх адекватного і коректного відображення у Свідоцтві оцінювання досягнень. Також до недостатньо досліджених питань відносимо наукове обґрунтування специфіки кадрового забезпечення викладання інтегрованого курсу з мистецтва, зокрема командну взаємодію вчителів різного мистецького фаху (педагогів-музикантів і педагогів-художників, які працюють у парі) під час відносно автономного викладання домінуючих компонентів інтегрованого курсу – музичного й образотворчого.